

JAROSLAV HAVLÍČEK

PETROLEJOVÉ LAMPY

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

Hejtman vyrukoval v zánovním hejtmanském stejnokroji s lesknoucími se knoflíky, s pečlivě vykartáčovanou čákou, břínkal ostruhami, na kostnatých prstech měl navlečeny glazé rukavičky, po boku mu visela šavle se zlatým třepením. Nesl se velmi důstojně ve svém dlouhém plášti se zelenými výložky vedle Štěpky, která vypadala v bílém hedvábí – jakže to o ní řekl kočí Kalaš? – jako jelito v ubrousku. Tam, kde mohutné paže vystupovaly z nabíraných rukávů, bylo vidět krupičkovanou růžovou husí kůži, drsnou jako struhadlo a prozrazující zdraví poněkud upřílišené na takovou unyloou bytost z pohádky, jimž se obyčejně podobají křehká stvořeníčka v mušelínovém závoji. Ovšem, ovšem, závoj také musil být a věneček z myrty, jak by ne, kulatý obličej s hustým obočím a odulými rty se pod ním rděl jako zapadající slunce. Marně bylo použito pudru, který tehdy ještě nebyl tuze v oblibě, marně byly ve vlasech té obrovské loutky s očima vyvalenýma štěstím vyrobeny velké vlny. Leskly se, jako by byly čerstvě namazány sádlem, a byly tak hladké a tuhé, že se zdály být špatně udělanou parukou. A bílý divadelní plášť do toho mrholivého deště, bílý plášť roubený kožišinou, který si jen přehodila přes ramena, aby si nepomačkala šaty, opravdu, jako by ten elegantní důstojník vlekl k oltáři ne svou nastávající ženu, ale veliký moučný pytel.

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Část, kdy se Pavel vrátil z vojny a rozhodl se si Štěpánku vzít za ženu kvůli svým dluhům. Jedná se o svatební obřad.

Hlavní postavou je Štěpa Kiliánová, která pocházela z bohaté maloměstské rodiny. Štěpa nebyla moc hezká a byla velice prostořeká, neměla u mužů moc úspěch. Už odmala si hrávala se svými bratrance Janem a Pavlem Malinovými. Po dokončení základní školy poslali rodiče dívku do Jičína ke své známé, kde Štěpka poznala městský život. Po roce se vrátila domů.

Štěpa toužila po dětech, ale byla sama, muži ji nechtěli. Štěpa stárla a přestávala mít naději, že se někdo objeví. Bavila se hraním divadla, zastala doma místo hospodyně. Když už ani nesnila o tom, že se vdá, objevil se v městečku její bratranec Pavel Malina, který se vrátil z vojny. Žil u svého otce a bratra, kterým jeho přítomnost nebyla zrovna příjemná, protože Pavel nadělal velké dluhy a k práci se neměl. Otec k němu ztratil důvěru a bratr ho nenáviděl. Oba ho chtěli vyhostit ze statku, ale Pavel přišel s nápadem, že si vezme Štěpku za ženu a ona ho z dluhů dostane.

Pavel se začal Štěpce dvořit a ta se do něj zamilovala. Záhy po svatbě ale přicházejí první problémy. Pavel se nechce zhostit své manželské povinnosti a mít se Štěpkou dítě. Záhy Štěpka zjistí, že je Pavel nemocen (neřekne jí ale přesně, co mu je) a donutí ho jezdit do Jičína k lékaři. Léčba ale nikam nevede a Štěpka se smiřuje s tím, že děti mít nikdy nebude. Začne se starat o statek a stane se z ní selka. Z řečí lidí v městečku pochopí, že její manžel má syfilis a ona může být ráda, že ji nenakazil.

Pavlův zdravotní stav se horší, přestává chodit a začne být na lidi na statku zlý. Brzy na to umírá Štěpce otec, jeho pohřeb Pavla vyděsí a začne trpět záchvaty zuřivosti (vše rozbíjí a říká nesmyslné věci). Pavel se pokusí spáchat sebevraždu skokem za skal, ale nezdaří se mu to, Štěpka ho nalezne a odvede domů. Štěpka si definitivně uvědomuje, že je Pavel blázen. Péči musí dělit mezi něho a nemocnou matku. Matka posléze umírá a jí zbývá pouze starání se o Pavla. Jednoho dne ho dal převést jeho bratr Jan bez jejího vědomí do Prahy do ústavu. Štěpka se vydá do Prahy přivést manžela zpět domů, ale lékaři ji vysvětlili, že to není možné. Po pár měsících Pavel umírá. Štěpka si uvědomí, že její sen o tom mít děti ještě není úplně ztracený, totéž dojde Janovi (bratrpvi Pavla).

Jestli se dají dohromady ale v knize uvedeno není.

- **téma a motiv**

téma: svatba

motivy: vojenská uniforma, nevěsta, závoj, pudr, déšť atd.

- **časoprostor**

prostor: v úryvku zřejmě kostel, město Jilemnice

čas: přelom 19. a 20. století (kdy se přestávalo svítit petrolejovými lampami a přecházelo se na elektřinu)

- **kompoziční výstavba**

Děj je vyprávěný chronologicky. Kniha je rozdělena do kapitol.

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika, psychologický román

- **vypravěč**

er-forma – vševědoucí vypravěč

- **postavy**

Štěpka Kiliánová – obětavá, hodná, pracovitá, snílek, ošklivá, výstřední

Pavel Malina – bývalý voják, sobec, lenoch, cynik, zhýralý, vypočítavý

Jan Malina – bratr Pavla, pracovitý, málomluvný

stavitel Kilián – Štěpčin otec, vlivný muž, neústupný, Štěpku měl rád, ale neuměl jí svoji lásku projevit

- **vyprávěcí způsoby**

V úryvku je použita pouze řeč nepřímá.

- **typy promluv**

V úryvku je pouze pásmo vypravěče.

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

vojenský slang *hejtman, čáka, ostruhy, šavle, výložky*

zdrobnělina *rukavičky, stvořeníčka*

řečnická otázka *Jakže to o ní řekl kočí Kalaš?*

archaismus *musil, tuze, kožišina*

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

metafora *břínkal ostruhami, nesl se, obrovská loutka s očima vyvalenýma štěstím*

epiteton *kostnaté prsty, krupičkovaná růžová husí kůže, unylá bytost, mrholivý déšť*

přirovnání *vypadala jako jelito v ubrousku; kůže drsná jako struhadlo; obličej se rděl jako zapadající slunce; leskly se, jako by byly čerstvě namazaný sádlem; jako by ten důstojník vlekl moučný pytel*

epizeuxis *ovšem, ovšem*

personifikace *obličej se pod ním rděl*

Literárněhistorický kontext

• kontext autorovy tvorby

20. a 30. léta 20. století – meziválečná doba

Jaroslav Havlíček (1896–1943)

- narodil se 3. února 1896 v Jilemnici
- byl druhorozený syn v učitelské rodině
- prozaik, romanopisec, povídkář, představitel psychologické prózy v období mezi válkami
- přátelil se s Antalem Staškem
- studoval gymnázium v Jičíně, kde složil roku 1913 maturitu, poté absolvoval jednorocní abiturientský kurz na obchodní akademii v Chrudimi a začal na přání rodičů studovat na Českém vysokém učení technickém v Praze obchodní vědu
- v roce 1915 musel narukovat do armády a po absolvování důstojnické školy v Kadani odešel na frontu, domů se vrátil počátkem roku 1919
- roku 1919 začal pracovat jako úředník v Živnobance a při zaměstnání dostudoval vysokou školu
- roku 1921 se oženil s dcerou jilemnického mydláře Marií Krausovou, se kterou měl syna Zbyňka (1922–1969, později se stal surrealistickým básníkem)
- literární tvorbě se intenzivně věnoval od poloviny 20. let, publikoval např. v časopisech Lumír, Zvon, Cesta, Sever a východ nebo i v Národních listech
- v jeho dílech často vystupují degenerovaní jedinci
- skvělé sugestivní líčení tragických osudů, místy až chladnokrevné vyprávění
- 7. dubna 1943 v Praze podlehl zánětu mozkových blan a zemřel z fyzického vyčerpání

Neviditelný – děj se odehrává v bohaté rodině, která se postupně rozpadá. Hlavním hrdinou je inženýr Petr, který si vezme dědičku továrny. Po svatbě zjistí, že s nimi v domě žije bláznivý strýček, který si myslí, že je neviditelný. Tento stav postupně rozvrátí jeho manželství a Petrova žena se nakonec také zblázní.

Ta třetí – příběh bezvýznamného úředníka, který se potácí mezi dvěma ženami. Nakonec ztrácí obě a zvolí si tu třetí – smrt.

Helimadoe – příběh pěti sester (Helena, Lidmila, Marie, Dora, Ema), které jsou ovládnuty podivínským otcem lékařem. Dílem provází mladý vypravěč Emil.

posmrtně byla z Havlíčkova díla sestavena a vydána řada povídkových souborů:
Zázrak flamendrů (1964), *Prodavač času* (1964), *Hodinky pana Balabána* (1986)

• literární / obecně kulturní kontext

- představitel psychologické prózy v meziválečném období

Psychologická literatura

- texty, které se zaměřují na vykreslení duševního života, zobrazují nitro postav detailně
- vznikla ve 20. století díky vlivu Freudovy psychoanalýzy
- zobrazují se pudry, patologické jevy

Egon Hostovský (1908–1973)

- redaktor v nakladatelství, později úředník ministerstva zahraničí
- r. 1941 emigroval do USA, zaměstnanec československého konzulátu v New Yorku
- po 2. sv. válce se vrátil, r. 1948 znovu emigroval (Dánsko, Norsko, USA)
- učil češtinu, pracoval jako redaktor rádia Svobodná Evropa

dílo: *Žhář*

Případ profesora Körnera – líčí profesora s komplexem méněcennosti, který se snaží překonat volbou přátel a manželky, vyhledává silnější osobnosti, jeho snaha ztroskotá a on podléhá ještě větším depresím.

Jarmila Glazarová (1901–1977)

- měla o 29 staršího manžela, lékaře Podivínského
- pracovala jako kulturní atašé na československém velvyslanectví v Moskvě
- činná v KSČ

dílo: *Vlčí jáma*

Advent – Františka hledá své ztracené dítě, když ho najde, zachrání ho před jistou smrtí a pomstí se na surovém muži a jeho milence, kteří způsobili její a synovo utrpení.

Václav Řezáč (1901–1956)

- vlastním jménem Václav Voňavka
- redaktor Lidových novin
- ředitel nakladatelství Československý spisovatel

dílo: *Rozhraní, Kluci, hurá za ním, Poplach v kovářské uličce, Černé světlo*

Bitva – Odehrává se v létě 1947 a líčí boj mezi komunistickými a antikomunistickými silami o pohraničí. Autor vycházel spíše z předem daných představ o osidlování než z faktů na místě poznanych.

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Původně se dílo jmenovalo *Vyprahlé touhy* podle nesplnitelných tužeb Štěpky, poté autor dílo přepracoval a mělo být první částí trilogie z prostředí maloměsta. *Petrolejové lampy* jsou symbolem doby, v níž se příběh odehrává, a také mohou být symbolem domova, který Štěpka stále hledá.

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Dílo už není zcela aktuální, nešťastná láska ale aktuální je.

- **pravděpodobný adresát:**

Hlavní hrdinkou je žena, ale knihu mohou číst i muži.

- **určení smyslu díla:**

Zachycení mezilidských vztahů v rodině na pozadí psychické choroby projevující se u jednoho z hlavních aktérů – kniha poukazuje na sílu ženy.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

- 1935 (1944 pod tímto názvem) – román je první ze čtyř, které Havlíček za svého života dokončil

- **tematicky podobné dílo:**

Jarmila Glazarová – *Vlčí jáma*: Příběh je zasazen do konkrétního, reálného a sociálního prostředí. Hlavní hrdinka Jana je terorizována svou tetou Klárou, která je sobecká a necitlivá. Jana je milá a obětavá slečna, která se postupem času zamilovává do otčima. Otčím ji také miluje, ale jejich láska je nenaplněna. Jana se cítí nešťastně a vysvobození přichází až tetinou smrtí, ale zároveň smutek se smrtí otčímovou.

Václav Řezáč – *Černé světlo*: hlavní hrdina se zdá slabým jedincem. Kniha je o manipulování s lidmi a vládou nad nimi. (*Petrolejové lampy* – Pavel manipuluje s Štěpánkou.)

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatisací:**

Stejnomený film z roku 1971 od režiséra Juraje Herze obdržel na ČSFD 84 %. Hlavní role Iva Janžurová a Petr Čepek. Dle mého názoru ale Herz změnil rovnováhu sil v příběhu, Štěpě ubral na rozhodnosti a bojovnosti. Románová předloha je hlubší a propracovanější, ale přesto velmi podobná filmu.